

О.О. Бендасюк, Л.В. Старченко, В.В. Лук'яненко

Моніторинг якості життя населення регіону в умовах сталого розвитку²

У статті досліджено питання моніторингу якості життя населення регіону, враховуючи обмеження функціонування економічних систем. Запропоновано структурно-функціональну схему моніторингу якості життя населення.

Ключові слова: населення, структура, моніторинг, система, якість життя, регіон, оцінка, розвиток.

Вступ. Сучасний характер розвитку науково-технічного прогресу, скорочення темпів впровадження його досягнень у практичну діяльність суб'єктів господарювання відкривають нові можливості для комплексного вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем, зростання якості життя населення. Проблема підвищення добробуту має свою специфіку у пострадянських країнах. Незважаючи на широту охоплених вченими проблем у даній галузі, без належної уваги залишаються питання вдосконалення існуючих підходів до обґрунтування та оцінки якості життя в умовах сталого розвитку. Оскільки необґрунтовано звужується поняття якості життя, при цьому коло визначальних чинників обмежується соціальними та економічними. Не враховуються екологічні фактори, роль яких зростає у забезпеченні певного рівня якості життя населення. Це обумовлює необхідність їх урахування для оцінки якості життя при переході економіки України до сталого розвитку.

Доцільність цього переходу обґрунтовується багатьма українськими вченими, а саме такими, як: А.І. Белоус, В.К. Ломакіна, В.В. Трушина, І.І. Мазур, І.В. Недін, О.М. Теліженко, Є.В. Хлобистов, Л.В. Жарова, Н.В. Караєва, А.Ю. Жулавський, М.О. Соколов та ін., а також державними діячами. Водночас аналіз публікацій свідчить, що недостатньо дослідженими залишаються питання оцінки та моніторингу якості життя населення, враховуючи обмеження функціонування економічних систем.

Постановка завдання. Спираючись на проведені дослідження, встановлено, що існуючі методичні підходи до оцінки якості життя населення регіонів країни далекі від досконалості і вимагають подальших наукових досліджень у частині: розроблення моделі для оцінювання якості життя населення з метою досягнення сталого розвитку, забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень; розроблення механізму добору показників моделі з урахуванням специфіки території (області, району); удосконалення класифікації територій за пріоритетністю фінансування першочергових заходів в умовах сталого розвитку; розроблення бази порівняння інтегрального індикатора комплексної рейтингової оцінки якості життя населення території.

Бендасюк Олег Олександрович, кандидат економічних наук, начальник відділу суспільних, економічних та гуманітарних наук Вищої атестаційної комісії України, м. Київ; Старченко Людмила Володимирівна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки Сумського державного університету; Лук'яненко Віра Василівна, студент Сумського державного університету.

² Публікацію підготовлено в рамках Гранту Президента України за фінансової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень України. Ф27/24-2010.

Перехід економіки України до сталого розвитку повинен супроводжуватися прискоренням розвитку науково-технічного прогресу, розширенням сфери застосування інформаційних технологій, інноваційним ресурсозбереженням, трансформацією структури економіки у напрямку зниження частки ресурсомістких видобувних і переробних галузей та зростання частки сфери послуг і сектору знань. У соціальному плані прогнозується, що наслідком переходу повинно стати покращання якості життя населення.

У цих умовах урахування економічних, соціальних і екологічних факторів є важливим етапом у формуванні моделі комплексної рейтингової оцінки якості життя населення, результати якої забезпечать основу проведення моніторингу якості життя, враховуючи обмеження функціонування економічних систем.

Викладення основних результатів дослідження. При застосуванні моделі комплексної рейтингової оцінки якості життя населення повинна існувати можливість її використання як на рівні держави в цілому, так і областей за умови врахування особливостей їх розвитку. Кінцевою метою розроблення моделі є отримання підсумкового індикатора, за допомогою якого існуватиме можливість порівняння територій, розроблення дієвих заходів для покращання стану розвитку території, ухвалення більш ефективних управлінських рішень для досягнення оптимального збалансованого сталого розвитку тощо.

Розрахунок індикатора комплексної рейтингової оцінки якості життя населення та класифікація територій на його основі забезпечують:

1) проведення комплексного аналізу стану соціо-еколого-економічного розвитку територій;

2) виявлення територій пріоритетного розвитку;

3) ухвалення ефективних управлінських рішень щодо фінансування першочергових заходів (економічних, соціальних чи екологічних), націлених на досягнення збалансованого сталого розвитку території;

4) відстежування основних тенденцій для забезпечення можливості прогнозування подальшого розвитку при складанні стратегічних програм та оперативного вирішення поточних проблем територій з метою підвищення якості життя населення;

5) формування ефективної системи моніторингу з метою оцінки глибини економічних, соціальних чи екологічних проблем окремих територій та держав у цілому для визначення необхідності вжиття з боку влади дієвих заходів.

У природничих науках термін «моніторинг» використовується систематично (екологічні дослідження, дослідження технологічних процесів, медицина тощо) і досить тривалий час. Як дефініція та вид науково-практичної діяльності даний термін трактується по-різному залежно від суті, механізмів здійснення, особливості властивостей та найчастіше ототожнюється з науковими дослідженнями [1].

Термін «моніторинг» в українській та російській практиці є новим. На початковому етапі свого застосування він використовувався у значенні «нагляд». На сучасному етапі даному терміну надають таких значень: спостереження, відстежування, нагляд, управління [2].

Під моніторингом якості життя будемо розуміти систему спостереження, оцінки та прогнозу економіко-соціально-екологічного стану, яка характеризує особливості розвитку певної території з урахуванням позитивних та негативних сторін соціально-економічних трансформацій економіки, пов'язаних із її переходом з одного стану до іншого. Особливістю моніторингу якості життя є забезпечення безперервності спостереження та прогнозного оцінювання за найбільш типовим набором показників, що є найбільш повними та характерними для оцінюваної території й повторюваними у часі.

На нашу думку, основні цілі проведення моніторингу якості життя в Україні полягають у такому:

- виявлення та систематизація ключових показників, які надають найбільш повну інформацію про складові якості життя населення території;
- можливість урахування позитивних та негативних показників розвитку території, які впливають на якість життя населення;
- розроблення альтернативних варіантів щодо підвищення ефективності органів влади різного рівня з метою досягнення збалансованого сталого розвитку території і підвищення якості життя її населення;
- стратегічне та оперативне планування на основі розроблення прогнозів, альтернатив подальшого макроекономічного та регіонального розвитку;
- удосконалення системи управління з метою покращання якості життя населення в умовах сталого розвитку.

При цьому основними завданнями моніторингу якості життя можуть бути такі:

- організація спостереження, одержання достовірної, вчасної та об'єктивної інформації про перебіг на певній території економічних, соціальних та екологічних процесів;
- оцінка та системний аналіз отриманої інформації, виявлення причин позитивних та негативних сторін соціально-економічних трансформацій економіки;
- забезпечення у встановленому порядку органів управління, установ, організацій та суб'єктів господарювання незалежно від їх підпорядкування та форм власності, а також громадян інформацією, отриманою під час проведення моніторингу;
- підготовка рекомендацій, спрямованих на запобігання негативним та підтримку позитивних тенденцій у процесі покращання якості життя населення, доведення їх до відповідних органів управління з метою прийняття більш ефективних рішень в умовах сталого розвитку.

Головною функцією моніторингу якості життя населення є забезпечення відповідних органів влади території повною, достовірною, систематизованою, своєчасною інформацією про основні процеси та тенденції, які спостерігаються у різних сферах економіки, про формування соціальної ситуації, стан довкілля та їх вплив на якість життя населення.

Головним принципом моніторингу має бути його спрямованість на поліпшення якості життя населення. Серед інших принципів моніторингу якості життя доцільно виділити такі: безперервність спостереження; періодичність отримання інформації про зміни та тенденції; розвиток системи моніторингу на основі удосконалення методичного інструментарію, що використовується, та технічного оснащення; розширення кола показників спостереження (їх удосконалення за необхідності). При організації моніторингу необхідне дотримання стандартних вимог до інформації: її повноти, достовірності, своєчасності, репрезентативності. Функціонування системи моніторингу якості життя населення території повинно здійснюватися компетентними органами влади на відповідній правовій основі; взаємодії між органами управління з приводу збору, зберігання та передачі первинної інформації (органами статистики в межах своєї компетенції), обробки та систематизації інформації, розроблення інтегральних показників (відділи управліннь економіки відповідних рівнів), обчислення індикатора якості життя населення певної території та проведення його моніторингу (відділи регіонального розвитку територій відповідних рівнів), правових форм захисту

Розділ 4 Макроекономічні механізми

та зберігання інформації, гарантування інформаційної безпеки шляхом формування територіальних інформаційних фондів моніторингу якості життя населення (рис. 1).

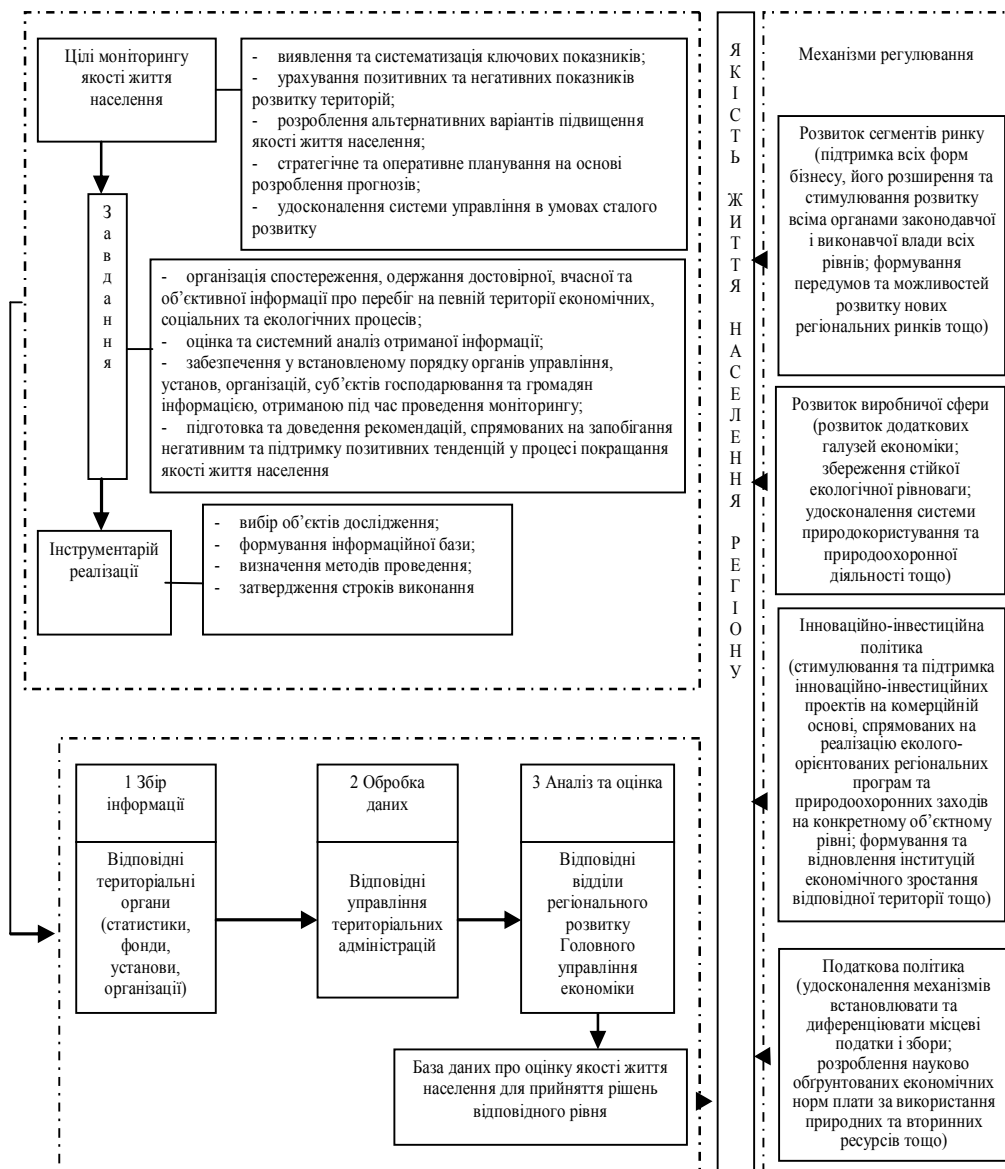

Рис. 1. Структурно-функціональна схема моніторингу якості життя населення в регіоні

Фінансування розроблення моніторингу якості життя населення території в умовах сталого розвитку повинно забезпечуватися органами місцевого самоврядування в межах бюджетних коштів. Враховуючи те, що в Україні бюджет майже всіх рівнів

характеризуються дефіцитністю, слід широко використовувати можливості залучення й інших джерел фінансування. Одним із варіантів є надання платних інформаційних довідок при залученні суб'єктів господарювання до інвестиційної діяльності. Однією з головних переваг впровадження в практику даного типу моніторингу є перспектива довгострокового планування заходів розвитку територій, які забезпечать підвищення якості життя її населення та виявлення умов і можливостей залучення на свою територію інвесторів, які зацікавлені в довгостроковому вкладенні коштів.

Таким чином, перед органами влади постає проблема розроблення комплексної програми підвищення якості життя населення, як і в умовах сталого розвитку повинні об'єднувати вже існуючі в регіонах програми забезпечення окремих складових якості життя населення і підпорядковуватися загальній програмі, виступаючи їх складовими.

Таким чином, увесь господарський механізм буде спрямований на єдину мету, об'єднуючи інтереси населення і територіальних органів управління в умовах сталого розвитку. Це, у свою чергу, дозволить не лише систематизувати та ранжувати окремі заходи, але і сконцентрувати усі наявні фінансово-економічні ресурси на забезпеченні реального зростання якості життя населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У роботі запропоновано структурно-функціональну схему моніторингу якості життя населення в регіоні. Основними її складовими є такі блоки: цілі моніторингу якості життя населення; завдання (від організації спостереження до підготовки та доведення рекомендацій, спрямованих на запобігання негативним та підтримку позитивних тенденцій якості життя населення); інструменти реалізації (вибір об'єктів дослідження, формування інформаційної бази та методів проведення, визначення строків виконання); формування бази даних про оцінку якості життя населення для прийняття рішень відповідного рівня та механізм його реалізації.

Перспективами подальших досліджень є формування ефективної системи моніторингу з метою оцінки глибини економічних, соціальних чи екологічних проблем окремих територій та визначення необхідності розроблення практичних засобів забезпечення контролю та аналізу стану якості життя населення регіону.

- 1 *Кривобоков И. А.* Социальный мониторинг: теоретико-методологическое обоснование / И. А. Кривобоков. – М., 1994.
- 2 *Когут А. Е.* Региональный мониторинг: качество жизни населения / А. Е. Когут, В. Е. Рохчин. СПб., 1994.
- 3 *Ревайкин А. С.* Методологические проблемы мониторинга социально-экономического развития региона / А. С. Ревайкин. – Хабаровск, 1993.

Отримано 21.12.2009 р.

О.А. Бендасюк, Л.В. Старченко, В.В. Лук'яненко

Мониторинг качества жизни населения региона в условиях устойчивого развития

В статье исследованы вопросы мониторинга качества жизни населения региона, учитывая ограничения функционирования экономических систем. Предложена структурно-функциональная схема мониторинга качества жизни населения.

Ключевые слова: население, структура, мониторинг, система, качество жизни, регион, оценка, развитие.